

Sinar Uğurlu, A. (2021). Cumhuriyeti yükseltecek ve yaşatacak neslin yetiştirilmesinde süreli yayınların katkısı: Cumhuriyet Çocuğu dergisi örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 927-953.

DOI: 10.21550/sosbilder.873096
Araştırma Makalesi / Research Article

CUMHURİYETİ YÜKSELTECEK VE YAŞATAcak NESLİN YETİŞTİRİLMESİNDE SÜRELİ YAYINLARIN KATKISI: CUMHURİYET ÇOCUĞU DERĞİSİ ÖRNEĞİ*

Alev SINAR UĞURLU**

Gönderim Tarihi / Sending Date: 2 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 24 Şubat / February 2021

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu cumhuriyetin kökleşmesi, inkılapların benimsenmesi, devletin cumhuriyet idaresi altında, gelişerek geleceğe uzanabilmesi için çocuğun yetiştirilmesine özel bir önem vermiştir. 1930 ve 1940'lı yıllarda cumhuriyetin temel prensiplerini benimsemiş, evrensele kapılarını kapamamış kültür milliyetçileri yetiştirmek amacıyla nitelikli süreli yayınlarla çocuğa ulaşılmaya çalışıldığı görölmektedir. 29 Ekim 1938 tarihinde yayın hayatına giren ve 52 sayı yayımlanan Cumhuriyet Çocuğu edebî, eğitici ve öğretici içeriğiyle dikkat çeken bir süreli yayındır. Dergide hikâyeler, roman-çizgi roman tefrikaları, şiirler, resimler, karikatürler, bilmeceler, tabiat-tarih-coğrafya-fen bilgisi-Türk kültürü ve farklı kültürlerle ilgili yazılar vardır. Cumhuriyet idaresinde bir hukuk devleti içinde vatandaş olma bilincini telkin eden Cumhuriyet Çocuğu geçmişe ve değere bağlılığa son derece önem vermiş, Türklük çocuğu vurgusu yaparak milli kimlik ve aidiyeti ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin dört bir yanına Cumhuriyet Çocuğu dergisinin Ziya Gökalp'ın milli kültür ve medeniyet sentezi doğrutusunda "cumhuriyet çocuğu / vatandaş" kimliği sunma çabası incelenmektedir.

* Bu makale, 24.10.2020 tarihinde çevrimiçi olarak yapılan World Children Conference kapsamında sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, alevsinar@uludag.edu.tr

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 22 Sayı: 41 / Volume: 22 Issue: 41

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet Çocuğu, Türkiye Yayınevi, 1938-1939, çocuk dergileri, çocuk edebiyatı*

Contribution of the Magazines to the Generation That Would Keep the Republic Alive and Cherish It: The Example of “Cumhuriyet Çocuğu”

ABSTRACT

The founding fathers of the Turkish Republic put a special emphasis on bringing up the children in order to secure the future of the republic, adoption of the revolutions, taking hold of the newly established state. To achieve this objective, the magazines that aimed at children, providing lasting knowledge about life by being both educative and fun, are also used. Cumhuriyet Çocuğu began to be published on 29th October 1938 and had a total of 52 issues. It was remarkable for its literary, educational, and pedagogical content. The contents of the magazine consisted of short stories, serialized novels, comics, poems, pictures, comic strips, riddles, knowledge about sciences, geography, history, nature. This work, it is aimed to study the effort of Cumhuriyet Çocuğu, on building the identity of “child / citizen of the republic” in the footsteps of Ziya Gökalp’s synthesis of civilization and culture.

Key words: *Cumhuriyet Çocuğu, Türkiye Yayınevi, 1938-1939, children’s magazines, children’s literature*

“Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz.

Cumhuriyeti biz kurduk. Onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz.”

Mustafa Kemal Atatürk

TDK sözlüğü dergiyi “siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, bülten, mecmua” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2020) şeklinde tanımlamaktadır. Dergiler gazete gibi günlük haberler ve yorumlar değil öğretici ve kalıcı bilgiler içerir. Çocuk dergileri de bu genel tanıma uygun olarak edebiyatın türlerinden yararlanıp çocuğu şekillendirmek ve hayata hazırlamak amacıyla yayımlanırlar. Tanzimat Dönemi Edebiyatı içinde

1869'da *Mümeyyiz* ile başlayan ve gazete adıyla çocuğa seslenen süreli yayınlarda gazete ve dergi içerikleri birbirine karışarak devam eder. *Mümeyyiz* ve arkasından çıkan *Sadakat* (1875), *Etfal* (1875), *Arkadaş* (1876), *Çocuklara Arkadaş* (1882) gibi süreli yayınlar çocuğu anlayabileceği bir dil ile eğlendirirken öğretme metodunu benimsemiş ilk dikkat çekici örnekler olurlar. Çocuk için yapılan süreli yayınların sayısı II. Meşrutiyet sonrasında artar¹. 1908'den sonra yayınlanan çocuk dergileri bilinçli bir yayın politikası izleyerek II. Meşrutiyet sonrasında siyasete hâkim olan Türk milliyetçiliği doğrultusunda çocuğu sosyal hayata ve geleceğe hazırlamak için çaba sarf ederler. *Çocuk Dünyası* (1913-1914) ve *Talebe Defteri* (1913-1919) bu yayın politikasını izleyen dergiler arasında okur kitlesi en geniş olan süreli yayınlardır². Cumhuriyet döneminde görsel malzeme ve içerik açısından hem daha nitelikli hem de hitap edilen kitle tarafından daha rahat anlaşılıp benimsenebilecek süreli yayınlarla çocuğu yönlendirme çabası devam eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu cumhuriyetin kökleşmesi, inkılapların benimsenmesi için eğitimden yararlandığı gibi devletin cumhuriyet idaresi altında, gelişerek geleceğe uzanabilmesi için çocuğun yetiştirilmesine özel bir önem verir³. Geleceğin emanet edileceği neslin yetiştirilmesinde geniş bir kitleye seslenmeyi hedefleyen, faydalı ile eğlendiriciyi birleştirmiş, hayata dair öğretici ve kalıcı bilgiler içeren dergilerden de yararlanır. "1930'lu yıllar cumhuriyetin kendi sosyal ve ekonomik ideolojisini arama ve bulma yıllarıdır. Halkevleri bu yıllarda kurulmuş, ekonomik hayata yeni bir yaklaşım olarak devletçilik görüşü kabul edilmiş, halkçılık yeniden canlandırılmış, köye doğru sloganı ile yeni bir hareket başlamıştır" (Başgöz, 2010: 12). Modernleşmenin en etkili aracı olarak eğitimi gören Cumhuriyet'in kurucu kadrosu "ilim ve

¹ Eski harfli çocuk dergileri için bk. Kür, 1991; Okay, 1999.

² Geniş bilgi için bk. Okay, 1998; Tuğluoğlu, 2015; Yılmaz, 2017.

³ Geniş bilgi için bk. Akyüz, 1992; Ergün, 1997; Parlak, 2010.

fene dayalı bir eğitim” (Alim Baran, 2010: 25) anlayışı takip ettiği gibi çocukta milli bilinci yerleştirip kuvvetlendirecek bir eğitim politikası uygular. 1930 ve 1940’lı yıllarda cumhuriyetin temel prensiplerini benimsemiş, evrensele kapılarını kapamamış kültür milliyetçileri yetiştirmek amacıyla nitelikli süreli yayınlarla çocuğa ulaşılmaya çalışılır.

1930’lu ve 1940’lı yılların eğitim politikasına uygun olarak yayıncı ve siyaset adamı Tahsin Demiray’ın kurduğu Türkiye Yayınevi *Yavrutürk*, *Çocuk Haftası*, *Cumhuriyet Çocuğu*, *Ateş* gibi çocuk dergileri ile geniş bir çocuk okur kitlesi yakalayabilmiştir. “Türkiye Yayınevi, çocuk kitaplarının ve magazin dergiciliğinin öncüsüdür. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda çocukluklarını yaşayan pek çok tanınmış isim, ilk okuma zevklerini Demiray’ın neşrettiği çocuk kitaplarından almışlardır.”⁴ (Ercilasun, 2020). Tahsin Demiray “heyecanlı bir Türkçü”dür (Ercilasun, 2020). Onun çıkardığı dergilerden *Cumhuriyet Çocuğu* edebî, millî, eğitici ve öğretici içeriğiyle dikkat çeken bir süreli yayındır. Bu çalışmada *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin devletin eğitim politikası doğrultusunda “cumhuriyet çocuğu / vatandaşı” kimliği sunma çabası incelenecektir.

1., 2., 3. sınıflara seslenmeyi *Yavrutürk*, 6., 7. ve 8. sınıflara seslenmeyi de *Ateş* dergisine bırakan Türkiye Yayınevi *Cumhuriyet Çocuğu* ile 4. ve 5. sınıf öğrencilerine yönelik yayın yaptığını ifade eder: “Bu üç gazete birbirini tamamlayarak, tam bir uygunluk ve derslere bağlılık içinde Türkiye’nin yüzbinlerce öğrencisi için çıkmaktadır. (...)

⁴ Yeni Türk Edebiyatı’nın kıdemli hocalarından Prof. Dr. Orhan Okay, eleştirmen Fethi Naci, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu eski başkanı Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre gibi önemli isimler çocukluklarında Türkiye Yayınevi’nin çıkardığı dergi ve kitapları zevkle, ilgiyle okuduklarını ifade etmişlerdir (Ercilasun, 2020).

Bu üç gazete öğretmenlerin, en tecrübeli kalemlerin, gençlik eserleri yazarlarının bir program üzerinde çalışmalarından ve Türkiye Yayınevi'nin en modern tesisatının, teşkilatının kuvveti ile meydana gelmektedir” (18 Sonkanun 1939: 203). Cumhuriyet Çocuğu 4. ve 5. sınıf öğrencilerine seslendiğini söylese de “Türk çocuklarının ve gençlerinin en beğendikleri, en güzel dergileri” (28 Eylül 1939: 418) olma çabası içinde olduğunu da belirtir.

Cumhuriyetin 15. yıl dönümü münasebetiyle, 29 Teşrinievvel 1938 tarihinde yayın hayatına giren ve bir yıl boyunca düzenli olarak her hafta çıkan *Cumhuriyet Çocuğu*'nun son sayısı 26 İlkteşrin 1939'da yayımlanmıştır. Toplam 52 sayı yayımlanan dergi 46 sayı boyunca 20 sayfadır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasının akabinde 21 Eylül 1939 tarihli 47. sayıda derginin 16 sayfaya, 49. sayıdan itibaren de 15 sayfaya düştüğü görülmektedir. Savaşın hemen başında yaşanmaya başlanan kâğıt sıkıntısının *Cumhuriyet Çocuğu* da etkilediği anlaşılmaktadır. 49. sayıda dahi heyecanla dergiye yeni sütunların ekleneceği haberi verilirken 52. sayıdan sonra dergi yayına devam edememiştir.

Cumhuriyet Çocuğu'nun yazı işleri müdürlüğünü ilk sayılarda üstlenen isim Pedagoji Profesörü Sadrettin Celal Antel'dir. Ardından Türkiye Yayınevi'nin sahibi Tahsin Demiray son sayıya kadar yazı işleri müdürlüğünü yürütür. Derginin sahibi olarak gösterilen isim İstanbul Öğretmenleri Yardım Sandığı adına Zahide Tan'dır. Her sayı 5 kuruş, altı aylık abonelik 120 kuruş, yıllık abonelik 240 kuruştur.

Cumhuriyet Çocuğu “büyük Türk milletinin çocuklarına faydalı olmak” için çıktığını ifade eder; küçük okurlara okuma alışkanlığı kazandırıp bilim, teknoloji, kültür ve sanatta tam donanımlı bir nesil yetiştirmeyi hedefler. Çocuk için dergi ve gazete çıkarmayı milli bir ülkü olarak görür: “Küçük Türk okurları bu okuma işini milli bir iş olarak kavrarlarsa çok yakın bir gelecekte Avrupalı milletlerin en başında gelenleri bile kıskandıracak çocuk gazetelerimiz olacaktır.” (25

Sonkanun 1939: 206). Derginin hediye gönderdiği çocukların adreslerine bakıldığında *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin İstanbul ve Ankara ile sınırlı kalmayıp Türkiye'nin dört bir yanına⁵ hatta Kıbrıs'a kadar ulaştığı görülmektedir. 1938-1939'ların Türkiye'sindeki kısıtlı nakliye imkânları düşünüldüğünde bir çocuk dergisinin il merkezleriyle de sınırlı kalmayıp pek çok ilçeye kadar ulaştırılması dergi yönetiminin çocuğu yetiştirmeye gerçekten millî bir dava olarak baktığını somutlaştırmaktadır.

Dergide roman-çizgi roman-tiyatro tefrikaları⁶, hikâyeler, resimli hikâyeler, masallar, şiirler, karikatürler, bilmeceler, tabiat-tarih-coğrafya-fen bilgisi-Türkiye ve dünyadaki sosyal hayat-Türk kültürü ve farklı kültürlerle ilgili yazılar vardır. *Cumhuriyet Çocuğu*'nun yazar kadrosu içinde Burhan Bilbaşar, Rakım Çalapala, Nimet Çalapala, Kemalettin Tuğcu, Enver Behnan Şapolyo, A. Öykümen, S. Deşen, C. Ç. Öğretmeni isimleri yer almaktadır. Bu sınırlı yazar kadrosu içinde en yoğun olarak Rakım Çalapala ve Burhan Bilbaşar isimleri dikkat çeker. Rakım Çalapala bazen tam adını, bazen de Ra. Ça. müstearını kullanır⁷. Rakım Çalapala'nın hikâye türünde yazdığı metinler olmakla birlikte

⁵ Adana, Adapazarı, Akşehir, Alaşehir, Ankara, Antakya, Aydın, Ayvalık, Bafra, Bartın, Biga, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Eskişehir, Fethiye, Gaziantep, Gelibolu, Giresun, Isparta, İnebolu, İzmir, İzmit, Kayseri, Kırkağaç, Kilis, Konya, Kütahya, Malatya, Nazilli, Niğde, Ordu, Samsun, Sandıklı, Silivri, Sivas, Söke, Şile, Tavşanlı, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Uşak, Yalova, Zonguldak gibi il ve ilçelerdeki okur adresleri dergide yer almaktadır.

⁶ Dergide “tefrika” kelimesinin karşılığı olarak “sürekle” kullanılmıştır.

⁷ Gazetecilik ve öğretmenlik yapan Rakım Çalapala “Tahsin Demiray'ın sahibi bulunduğu yayınevi; *Çocuk Haftası* ve *Yavrutürk* adlı çocuk dergilerini, magazin dergisi *Hafta*'yı, sinema-tiyatro dergisi *Yıldız*'ı çıkardı. Rakım Çalapala bu dergilerde yayın yönetmenliği yaptı; çocuk şiirleri, öyküler, değişik konularda magazin yazıları yayımladı. Orada on yedi yıl dergilerle iç içe yaşadıkdan sonra, Kâzım Taşkent'le Şevket Rado'nun çıkardıkları *Resimli Hayat* dergisine geçti” (Altunbay, 2020). Çocuklar için yazdığı *87 Oğuz* ve *Mustafa Atatürk'ün Romanı* adlı kitapları Cumhuriyet dönemindeki ilk çocuk yayınları içinde önemli yere sahiptir.

özellikle tabiat-tarih-coğrafya-fen bilgisi gibi bilgi verici yazıları ağırlıktadır. Kemalettin Tuğcu⁸ birkaç hikâye ve *Göçmenoğlu*, *Altın Rüyası* adlı tefrika romanlarıyla dergiye destek verir. Enver Behnan Şapolyo⁹ *Yayla Gülü* adını taşıyan romanını dergide tefrika etmiştir. *Cumhuriyet Çocuğu*'nun edebî sütunlarını dolduran asıl isim Burhan Bilbaşar'dır¹⁰. *Küçük Korsan*, *Atatürk Çocukları*, *Altın Araba Gümüş Tekerlek*, *Keloğlan*, *Taş İnsanlar Ülkesi* gibi roman, tiyatro ve masal tefrikalarının yanı sıra çok sayıda hikâye Burhan Bilbaşar'a aittir. A. Öykümen imzasının kullanıldığı metinlerin de Burhan Bilbaşar'a ait olma ihtimali yüksektir. Zira A. Öykümen imzası ile derginin 13. sayısında yayınlanan "Kendi Kendisinin Çocukları-Küçük Gazete Satıcısı" isimli hikâyenin sonunda anlatıcı yazar metnin küçük kahramanı İsmet'e kendisini gazeteci Burhan Bilbaşar olarak tanıtır. Dergide müstear olduğu izlenimi veren bir başka isim de S. Deşen'dir.

⁸ Kemalettin Tuğcu, Cumhuriyeti yaşatacak neslin milli ve manevi değerlere sahip olarak memleketine hizmet bilinci ile yetişmesi için eser vermiş ve çocuk yazarlığını ciddi bir meslek olarak görmüştür.

⁹ Tarihçi, araştırmacı, öğretmen, yazar Enver Behnan Şapolyo'nun "didaktik bir tavırla kurguladığı eserlerindeki asıl amacı milli bilinç oluşturmaktır" (Üstün, 2020).

¹⁰ Burhan Bilbaşar hakkında pek fazla bilgi yoktur. Yazar kardeşi Kemal Bilbaşar dolayısıyla Burhan Bilbaşar hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. "Babası Kafkasya göçmenlerinden polis baş komiseri Hüsnü Naim Efendi, annesi Bulgaristan göçmenlerinden Nuriye Hanım'dır. Sofya Üniversitesi'nden mezun olan naim Efendi bir süre Çanakkale'de görev yaptıktan sonra tayininin çıkmasıyla polis baş komiseri olarak Selanik'e gitti. Burada bir süre çalışan Naim Efendi'nin vefatı üzerine aile onun önceki görev yeri olan Çanakkale'ye göç etti. I. Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale cephesinin de bombardımana tutulması üzerine aile, 1915'te buradan da ayrılmak zorunda kaldı. İki çocuğuyla yalnız kalan Nuriye Hanım, büyük oğlu Burhan'ı Darüşşafaka'ya verip küçük oğlu Kemal'i yanına alarak Eskişehir'e döndü." (Bağcı, 2020) Burhan Bilbaşar Darüşşafaka'da okuyup öğretmen olur. 1935 yılında *Olgun Çocuk* adlı bir çocuk dergisi yayınlamıştır.

Metinlerin içeriklerine ve üslûba bakıldığında *Öçhan Ece* adlı tefrika romanın ve bazı hikâyelerin üstünde yer alan S. Deşen imzasının da Burhan Bilbaşar'a ait olması mümkündür. Buna göre *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin sınırlı bir yazar kadrosu ile ancak son derece dolu bir içerikle çocuğa seslendiğini söylemek gerekir. Derginin her sayısının kapağında sevimli, temiz ve düzgün kıyafetli çocukları evde, okulda, sokakta ya da tatilde gösteren resimler vardır; bu resimlerde Türk bayrağı ve Atatürk sık sık yer alır. Kapak resimlerinin üzerinde Hayri Tülin ismi yazmaktadır. Derginin içinde yer alan bazı resimler bizim çizgilerimizi taşımakla birlikte büyük kısmı Amerikan dergilerinden alınmış izlenimi uyandırmaktadır. Özellikle *İki İzci Timin Kara Kaplanı* ve *Denizler Hâkimi* gibi yazarı ve çizeri kaydedilmemiş macera ağırlıklı çizgi romanların Amerika menşeli oldukları bellidir. Dergi çocuğu yönlendirme konusunda bilmecelerden de yararlanmışır. Bilmeceler sadece eğlendirmek, zekâyı işletmek için değil aynı zamanda bir pazarlama yöntemi olarak da kullanılmışır. Çünkü bilmecelerin bazılarını çözebilmek için çocuğun dergideki bazı metinleri, örnek olarak bir hikâyeyi, okuması gerektiği söylenir. Ayrıca dergideki hikâyelerin içine bilmece çözen çocuk kahramanlar yerleştirilir. Örnek olarak A. Öykümen imzalı “Yurdakul’un Yılbaşı Hediyesi” adlı hikâyede *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin bilmecelerini doğru cevaplayıp ödül kazanan Yurdakul adlı fakir bir çocuğun sevinci işlenerek “Bilmecelerimizi çözün. Siz de ödül kazanın” mesajı verilir. Bilmeceleri doğru cevaplayanlar arasında çekiliş yapılır, her hafta kurada adı çıkan 70 çocuğa kumbara, kitap, oyuncak, voleybol topu, bisiklet, fotoğraf makinesi, masa saati, cep saati, kalem kutusu, okul çantası, dolma kalem, harita, akordeon, trampet, ağız mızıkası, kuru incir gibi ödüller verilir. Bu ödüller içinde en çarpıcı ve aslında en değerli olanı çocuğun beslenmesini takviye edici bir gıda olarak incirdir. Vitamin ve mineral bakımından zengin bir yemiş olan incirin hediye edilmesi yerli malı tüketme açısından teşviktir. Bunun yanı sıra 1929-1930’da dünyada

yaşanan ekonomik bunalımdan Türkiye'nin de geniş ölçüde etkilendiği ve o tarihte ülkede incir üretiminin sınırlı olduğu düşünülürse (Özdamar, 2020) çocuklara incir gönderilmesi derginin hem zihnen hem de bedenen gürbüz Türk çocukları görmek istediğinin işaretidir.

Cumhuriyet Çocuğu dergisinin son derece dikkat çekici olan bir özelliği de içerik belirlemede küçük okurlara danışılmasıdır. Dergi “*Daha ne gibi bilgi ve eğlence sayfaları istiyorsunuz?*”, “*Beğenmediğiniz, faydalı bulmadığınız resim ve yazılar var mıdır, nelerdir?*”, “*Bundan sonra ne biçim romanlar yazılmasını istiyorsunuz?*”, “*Bilmeceleri beğeniyor musunuz? Kolay mı, zor mu? Ne gibi bilmeceler yapılmasını istiyorsunuz?*”, “*Daha başka ne gibi karikatürler istiyorsunuz?*” (8 Şubat 1939: 246) gibi sorularla okuyucunun kendisini yönlendirmesini ister. Dergi 16. sayıdan itibaren çocukların gönderdikleri mektuplara yer verir, isteklerini göz önünde bulundurmaya çalışır. Çocuk için yayın yaparken çocuğun fikrini sorma, henüz dünyada çocuk haklarının konuşulmadığı ve Türkiye’de pedagoji çalışmalarının tam olarak başlamadığı bir dönem için çarpıcıdır. Çocuğa, kendi yaşamı ile ilgili düşüncesini ifade etme, yani katılım hakkı 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen “Dünya Çocuk Hakları Sözleşmesi”¹¹ ile teslim edilmiştir (UNICEF, 2020) Türkiye’de çıkan bir çocuk dergisinin “çocuk hakları ile ilgili diğer bildirgelerde yer almayan ve ilk kez Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde gündeme gelen” (Erbay, 2013: 39) katılım hakkını bu sözleşmeden 50 yıl

¹¹ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun katılım hakkının özellikle aşağıdaki durumlarda teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir:

- Genel politikaların belirlenmesinde,
- Aile ortamında,
- Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmada,
- Medyada,
- Okul ortamında (Erbay, 2013: 40).

önce Türk çocuklarına tanımış olması son derece önemlidir. Üstelik 21. yüzyılın başında yapılan araştırmalar Türkiye’de çocukla ilgili yayınlarda çocuğun katılımının pek fazla olmadığını, “pasif bir izleyici ve haber nesnesi olmaktan öteye geçmediğini” (Koman, 2011: 307) ifade etmektedir. 1938-1939 tarihinde çıkan *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin çocuk katılımına önem vermesi cumhuriyetin kurucu kadrosunun demokratik eğilimi ile uyumludur. Demokrasinin katılıma verdiği önem göz önünde bulundurulursa derginin çocuğu demokrasi kültürüyle tanıştırdığını ve çocuk-aile-toplum-millet ekseninde düşünce özgürlüğünü yerleştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Dergideki Metinler

I. Türklük Bilinci, Millete ve Devlete Bağlılık Aşıl原因an Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisi Mustafa Kemal Atatürk’ün ve genç Cumhuriyet hükümetinin eğitimi dayandırdığı milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri doğrultusunda yayın yapmıştır. Dergide millî bilinç aşılırken eski Türklerin hayatı, Osmanlı Devleti, Millî Mücadele’den kesitler sunulur; Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve imar edilişı uzun uzadıya ve fotoğraflarla desteklenerek anlatılır.

A) Eski Türk Medeniyeti ile İlgili Metinler

“Türk Medeniyetleri” sütunu İslamiyet öncesi Türk kültür ve medeniyetini tanıtmak üzere tasarlanmıştır. Eski Türklerde avcılık, hekimlik, halıcılık, yazının kullanımı, günlük hayat, çocuğa verilen değer, dayanışmaya verilen önem hakkında bilgi verilir. Göktürk alfabesi tanıtılır, bu alfabedeki harflerin yeni Türk alfabesindeki karşılıkları verilir, hatta Göktürk alfabesi ile yazılan bazı kelimeleri çocuğun Latin temeline dayanan Türk alfabesine çevirmesi istenir. Doğru cevap veren çocuklara hediyeler gönderilir. Enver Behnan Şapolyo’nun yazdığı *Yayla*

Gülü ve S. Deşen imzalı *Öçhan Ece* adlı tefrika romanlar eski Türkler hakkında verilen bilgileri destekleyici niteliktedir. *Yayla Gülü*'nün ilk tefrika edildiği 10. sayıda “*Bu yazı Türk efsanelerinden, Türk destanlarından örölmüş ve Cumhuriyet çocuklarına armağan edilmiştir*” (4 Sonkanun 1939) cümlesi bulunmaktadır. Türk milletinin kadın-erkek-çocuk-geç-yaslı, topyekün kahraman olduğunu, esirliği asla kabul edemeyeceğini hamasi bir üslûpla anlatan *Yayla Gülü* ve *Öçhan Ece*'nin asıl iletisi Türklük bilincidir. *Yayla Gülü*'nün kahramanı Alparslan oğlu Oğuz iradesi, gücü, kararlılığı ile Türk milletini temsil eder. Romanda Oğuz, Kınık, Kayı boyları da tanıtılır. Oğuz'un kurultayı toplaması ve kurultay coşkusunun anlatıldığı satırlar Ziya Gökalp'ın 1911'de *Genç Kalemler* dergisinde yayınladığı “Altın Destan” adlı manzumeyi çağrıştırmaktadır. Tefrikada “Altın Destan”da yer alan *Kurultay toplanıp Tanrıdağı'nda / İlhan tahta çıksın Elmadağı'nda / Beyler solda dursun, Hanlar sağında*”, “*Oğuz Han bayramı baharda olsun / Otağlar, çadırlar çiçekle dolsun / Genç kızlar oynasın, yiğitler solsun*” mısraları adeta nesre aktarılmıştır. Gerek *Yayla Gülü*'nde gerekse *Öçhan Ece*'de hilekâr ve güvenilmez olarak çizilen Çinlilere karşı dikkatli ve uyanık olmak gerektiği vurgulanır.

Cumhuriyet Çocuğu'nun İslamiyet öncesi Türk varlığı üzerinde edebiyattan yararlanarak durduğu bir metin de Burhan Bilbaşar imzasını taşıyan “Keloğlan” adlı masaldır. Tefrika şeklinde dergide yayımlanan masalın başında Türk masallarının önemli bir tipi olan Keloğlan'ın akıllı, kurnaz, zeki ve iyi kalpli olduğu, kendisini saf gibi göstererek işlerini yoluna koyduğu belirtilir. Yani, bilinen Keloğlan tiplerinin tekrarı bir kahramandan söz edilir. Ancak metindeki Keloğlan malûm Keloğlan'ın özelliklerini taşımakla birlikte verilmek istenilen ileti doğrultusunda yazarın kendisine kattığı bir özelliğe daha sahiptir. Fakir bir oduncunun büyüttüğü Keloğlan gerçek babasının Tanrı Dağı yaylalarının ulu hakanı Uzhan olduğunu öğrenir. Pek çok macera yaşadktan sonra babası ulu hakan Uzhan'a kavuşur. Keloğlan gibi tanınmış bir masal kahramanını

kullanarak Türklük bilinci aşılacak istenmiş ancak zorlama bir bağ kurularak ileti verilmeye çalışılmıştır. Yine Burhan Bilbaşar’a ait “Altın Araba Gümüş Tekerlek” başlıklı “ulusal masal”da da Türk soyunun büyüklüğü dile getirilir.

B) Osmanlı Devleti ile İlgili Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisi Türkiye Cumhuriyeti’nin altı yüzyıl cihana hâkim olan bir medeniyetin, Osmanlı Devleti’nin devamı olduğu bilinciyle yayın yapmıştır. Dergi, “Tarihten Yapraklar” başlığını taşıyan sütunu başta olmak üzere yayımladığı metinlerde Fatih Sultan Mehmet ve Mimar Sinan’dan gururla bahseder. *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin Osmanlı Devleti içinde asıl üzerinde durduğu dönem Lale Devri’dir. Kimi tarihçilerin “Gerileme Dönemi” olarak adlandırdığı 18. yüzyıla derginin özel bir önem vermesi anlamlıdır. Çünkü 18.yüzyılda Osmanlı Devleti köklü bir değişim içine girmiş, batılılaşma çabaları içinde hem zihniyet, hem de diplomasi ve dış politika anlayışı değişmeye başlamıştır. Sultan III. Ahmet’in saltanat yıllarını kapsayan Lale Devri matbaanın Türkiye’ye geldiği, kâğıt fabrikasının açıldığı, yurt dışına elçi gönderildiği, sanat, mimarlık, tıp, askerlik alanında yeniliklerin yaşandığı bir dönemdir (Özcan, 2020). *Cumhuriyet Çocuğu* dergisi bu döneme damgasını vurmuş olan Damat İbrahim Paşa’nın çalışmalarından sitayişle söz etmiş, onun Avrupa’daki teknik gelişmeleri ülkeye sokması, özellikle de matbaayı getirmesi anlatılmıştır (15 Şubat 1939: 270). Dergide övgüyle bahsedilen 18. yüzyılda yaşamış bir diğer isim Osmanlı ordusunda ıslahat yapan ve Avrupa’daki gelişmeleri saraya aktaran Humbaracı Ahmet Paşa’dır (15 Mart 1939: 359).

Dergide Osmanlı Devleti’nin güçlü ya da bilim ve teknolojiye açık olduğu dönemlerine yönelik olumlu bakış hikâye ve roman türleri ile de desteklenmiştir. Örnek olarak Rakım Çalapa’ya ait “31 Şubat” adlı hikâye, Rumeli’nin Osmanlı Devleti tarafından fethedildiği dönemde geçer. Hikâye, kılıçlarıyla fetihleri gerçekleştiren atalarımıza şükran

duygularını iletmek için yazılmış gibidir. Bir kılıç ustasının adeta bir sanatkâr gibi uzun yıllar içinde emekle yetiştiği anlatılır. *Cumhuriyet Çocuğu*'nun en heyecanlı ve uzun tefrikası olan *Küçük Korsan* 16.yüzyılda geçer. Burhan Bilbaşar'ın kaleminden çıkan *Küçük Korsan*'da Akdeniz'de dehşet saçan Venedikli korsanların eline düşmüş bir Türk çocuğunun macerası anlatılır. Kimseye minnet etmeyen, korsanların gaddar reisini bile yiğitliği ile kendine hayran bırakan, Türk olduğunu asla unutmayan Ali adlı bu çocuk hem mensup olduğu Türk milletini hem de bağlı olduğu Osmanlı Devleti'ni temsilen esere yerleştirilmiştir. Konuşmalara bolca yer vermesi, hareketli, heyecanlı, bazen de komik sahneleriyle sinemaya rahatlıkla uyarlanabilecek bir metin olan *Küçük Korsan*'ın kahramanı Fırtına lakaplı Ali sık sık hamasi bir üslûpla Türk kimliğine vurgu yapar, gururla Türk olduğunu haykırır: “Bir Türk değil ölümden, dünyada hiçbir şeyden korkmaz. Duyarlarsa öldürürler mi dedin? İşte gene bağıryorum. (...) Türküm ben. Ve bir Türk yavrusu olduğum için sevinçten, övünçten çıldırıyorum. Çünkü Türkler dünyanın en büyük bir milletidir. Yaşasın Türklük!” (15 Şubat 1939: 269) Burhan Bilbaşar'ın 16. yüzyılda Akdeniz'deki Türk korsanlarının maceralarını anlattığı *Öç Arslanları* adlı tefrika *Küçük Korsan*'ın devamıdır.

Dergide Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki hâkimiyetini kaybetmesi demek olan Balkan bozgunu sonrasında yaşanan acılar da Kemalettin Tuğcu'nun *Göçmenoğlu* adlı tefrika romanında dile getirilir. Roman, Balkanlardan göç etmek zorunda kalan Türklerin yaşadıkları acıları hatırlatmak için yazılmıştır. Kemalettin Tuğcu Türklere uygulanan soykırımı, düşmanın sivil halka vahşi saldırısına karşılık Türklerin sivillere asla zarar vermediğine, Rumeli'nin kaybına, geride bıraktığımız vatan topraklarına dikkat çeker. Karısını ve oğlunu şehit veren, düşmanın saldırısından kurtulabilmek için kızının intihar edişine şahit olan ve çaresizce ata topraklarını bırakıp Varna'dan kalkan bir

göçmen gemisiyle İstanbul'a gelen Kara Ahmet'in yaşadığı facia Balkanlardaki Türklerin yaşadıkları faciayı temsil etmektedir.

Cumhuriyet Çocuğu dergisindeki hikâye, roman, tiyatro gibi edebiyatla ilgili metinlerde Türk tarihini hatırlatan özellikle de Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecine atıf yapan kahraman isimlerinin olması da ayrıca dikkat çekicidir. Oğuz, Ayhan, İlhan, Turan, Alp, Akın, Korkut, Ertuğrul, Gündüz, Turgut, Dünder, Sungur ve Orhan isimlerinin sıklıkla kullanıldığı görülür¹².

C) Millî Mücadele, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti ile İlgili Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisi en yoğun şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili metinlere yer vermiştir. İstanbul'un 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından işgalini, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışını, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması ile yurdun nasıl parçalandığını, 30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Savaşı'nı, 11 Ekim 1922 Mudanya Anlaşması'nı, 24 Temmuz 1923 Lozan Anlaşması'nı, 6 Ekim 1923 İstanbul'un kurtuluşunu uzun uzadıya anlatan dergi Mustafa Kemal Atatürk'ten her fırsatta övgüyle, gururla, minnetle bahseder. Milli Mücadele'nin safhaları, Atatürk'ün Türk milletini sömürge olmaktan kurtarması, yeni bir devlet kurması makale hüviyetindeki yazılarla anlatılırken edebî metinlerle de anlatılanlar pekiştirilir. Özellikle kahramanı çocuk olan metinlere ağırlık verilerek küçük okurlar da vakaya dâhil edilmeye çalışılır. Örnek olarak Burhan Bilbaşar "Büyük Millet Çocuğu" hikâyesinde düşman cephaneliğini havaya uçuran bir Türk çocuğunun kahramanlığını işler (23 Nisan Özel Sayısı, 23 Nisan 1939: 13-15); "Adsız Kahraman" da Milli Mücadele'de

¹² Tarihi çağrışım yapan isimlerin dışında metinlerde Kaya, Tuna, Suna, Ercan, Tekin, Aykut, Günseli, Gökmen, Günçan, Oya, Ülkü, Ülker, Alkan, Altan, Sayhan, Ertürk, Gökçen, Özcan, Yurdakul gibi Türkçe kökenli isimler tercih edilmiştir.

düşmanla vuruşurken şehit düşen kahraman bir Türk çocuğunun hikâyesini anlatır (20 Nisan 1939: 458-459). A. Öykümen imzalı “Türk Aslanı” isimli hikâye bir Türk gencinin Başkumandanlık Meydan Savaşı’ndaki kahramanlığını dile getirir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı *Cumhuriyet Çocuğu*’nun yayın hayatına girmesinden 13 gün sonradır. Dergi, Türk milletinin acı kaybını “Babamızı Kaybettik” (12 Birinciteşrin 1938: 40-41), “Canımız, Herşeyimiz Atamızı Kaybettik” (12 Birinciteşrin 1938: 52-53) manşetleriyle duyurur. Çocukların üzüntülerini ifade etmek amacıyla dergiye gönderdikleri metinleri yayımlar. Dergide sık sık Atatürk’ün Cumhuriyeti gençlere emanet ettiği ifade edilir. 19. sayı ile 23. sayı arasında tefrika edilen Burhan Bilbaşar’a ait *Atatürk Çocukları* adlı üç perdelik okul gösterisi Türk çocuklarının Atatürk’ün kendilerine bıraktığı emanete sahip çıkacakları mesajını vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Rakım Çalapala “Kutlu Ödev” başlıklı şiirde (12 Birinciteşrin 1939: 487) aynı mesajı verir. Burhan Bilbaşar’ın “Atatürk Çocukları” (18 Sonkanun 1939: 199), “23 Nisan” (5 Nisan 1939: 421), Kemal Bilbaşar’ın “Ant Marşı”¹³ (23 Nisan Özel Sayısı, 23 Nisan 1939: 12), Rakım Çalapala’nın “23 Nisan” (23 Nisan Özel Sayısı, 23 Nisan 1939: 5) gibi şiirleri millî ruhu canlandırıcı, milli devlete bağlılığı ifade edici örneklerdir.

Cumhuriyetin 15. yıl dönümünde ilk sayısı yayımlanan *Cumhuriyet Çocuğu* dergisi küçük okurlarına adeta 15 yıllık sürecin değerlendirmesini de yapar. Özellikle demir yolları üzerinde durulur. Türk mühendis ve işçilerle 3000 kilometrelik demir yolu yapıldığı, yabancı şirketlerin elinde bulunan demir yolu hatlarının satın alınarak millileştirildiği anlatılır. “Yurt Postası”, “Yurt Albümü” gibi sütunlarda

¹³ “Ant Marşı” notalarıyla birlikte yer almaktadır. Bestenin Burhan Bilbaşar’a ait olduğu yazılıdır.

zeytincilik, Tekirdağ'daki üzüm bağları, Almanya'ya portakal ihracatı, devletin ziraat politikası ve ziraatta modernleşme, köyün kalkınmasına verilen önem, İzmir'de açılan botanik bahçesi, Bursa'da yapılan maden arama çalışmaları, Beyşehir'de bulunan kömür madeni, yurt genelinde açılan fabrikalar, ithalat oranı hakkında bilgi verilir. Derginin birçok sayısında eski ve yeni fotoğrafları yan yana konularak Ankara'nın nasıl baştan inşa edildiği, İzmir'in nasıl imar edildiği gösterilir. Devletin çocuk politikası anlatılır. Yardıma muhtaç çocuklar için açılan barındırma odaları fotoğraflarla somutlaştırılarak tanıtılır. Eğitimdeki ilerlemeden bahsedilir. Vergi vermenin önemine vurgu yapılır. Türk ordusunun gücünden, millî egemenliğin öneminden, devletin nasıl işlediğinden bahsedilir. Derginin "saylav" tabir ettiği milletvekili seçimleri hakkında bilgi verilir. Bakanlar tanıtılır. Kültür Bakanı Hasan Âli Yücel'den geniş olarak bahsedilir. Hatay'ın ana vatana katılma süreci anlatılır ve Hatay'ın ana vatana katılma haberi coşku ve gururla verilir. 1932 istatistiklerine göre dünya üzerinde Türk adını taşıyan, Türkçe konuşan 65 milyon insan olduğu ifade edilir. Bu bilgiler aslında hedef kitle olan 4. ve 5. sınıf öğrencileri için bir hayli kapsamlıdır. Ancak dergi, Türk çocuğunun mensup olduğu milletle gurur duyan, yaşadığı ülkenin imkânlarını, ihtiyaçlarını, potansiyelini, nasıl yönetildiğini bilen, vatandaşlık bilincine sahip bir birey olmasını önemsemiştir. Millî değerleri telkin ederken sadece kahraman Türk milleti vurgusu yapmakla yetinmemiş, millî aidiyetin kişinin yaşadığı toprakları çok iyi tanımasıyla güçleneceğinin bilinciyle hareket etmiştir.

Dergide millî duyarlılık kazandırmak amacıyla çocuğa sunulan rol modellerin başında Mustafa Kemal Atatürk gelir. Atatürk'ün dışında genç yaştaki başarısının altı çizilerek Kültür Bakanı Hasan Âli Yücel (4 Sonkanun 1939: 153), harf inkılabındaki çabalarının altı çizilerek ilk Maarif vekillerinden Mustafa Necati Uğural (4 Sonkanun 1939: 158) ve yoksullara el uzatışının altı çizilerek Dr. Galip Hakkı (18 Sonkanun 1939: 207) derginin olumlu örnek gösterdiği isimlerdir.

II. Didaktik Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisinde öğretme amacıyla yazılmış çok sayıda metin vardır. Dergi 29 Teşrinievvel 1938 tarihli ilk sayısının başında çıkış amacını açıklarken çocuğun boş zamanlarını değerlendirmeyi, tabiat-tarih-coğrafyaya ait yazılar ile derslerine yardım etmeyi ve Türkiye Cumhuriyeti çocuğunun bilmesi gereken bilgileri kazandırmayı hedeflediğini ifade eder. Bu hedefe uygun biçimde hikâyeye başta olmak üzere edebiyatın türlerinden, resim, fotoğraf ve karikatürlerden yararlanılmış, ayrıca “Fennî Eğlenceler”, “Hayat ve Tabiat”, “Her Yerden Her Şeyden”, “Bunları Bilmiyordum” gibi sütunlarda veya kısa makalelerle çocuğa bilgi aktarımı yapılmıştır. Bu bilgiler biyoloji, matematik, fizik, coğrafya, tarih gibi sahalarda çeşitlilik göstermektedir. Hayvanlar âlemi, bitkiler âlemi ve sağlıkla ilgili metinler çocuğu biyoloji bilimine yönlendirici, ekoloji üzerinde düşündürücü, hayvanlar ve bitkilerin insan hayatındaki yerini fark ettirici, vücudunu tanıtır ve sağlıklı yaşamının yollarını öğretici bilgiler içermektedir. Örnek olarak pamuk, keten, karanfil, kadife çiçeği, üzüm, incir, ipekböceği, koyun, keçi, kaplumbağa, anopheles adlı sinek gibi hayvan ve bitkiler hakkında çok sayıda yazı vardır. Bitkilerin nasıl yetiştiği, hangi alanlarda kullanıldığı; hayvanların tabiat içindeki işlevleri, insan yaşamındaki yerleri uzun uzadıya anlatılmıştır. Gözün yapısı, sindirim sisteminin çalışması, kalbin çalışması, verem - tifo gibi bulaşıcı hastalıklardan nasıl korunacağı gibi bilgiler cumhuriyet hükümetinin sağlığa verdiği önem vurgulanarak anlatılır. Güneş ve ay tutulması, sıcak balonla uçuş, mumyalama, derginin makine adam tabir ettiği robotlar, mikroskop, sinema, derginin sinemalı radyo tabir ettiği televizyon, suyun üzerine kurulan şehirler, sporun önemi derginin üzerinde durduğu konulardan bazılarıdır. “Fennî Eğlenceler” başlığı altında çocuğun evde yapabileceği deneyler ve matematiği kolay anlaşılır hâle getirebilmek için hazırlanan oyunlar temel bilimlerin öğrenilmesini zevkli kılmaktadır. Bazı hikâyeler ile de didaktik metinlerin iletileri pekiştirilir. Örnek olarak Belkis

Bilbaşar imzalı “En Kıymetli Şey” isimli hikâyede sağlığın önemi üzerinde durulur, prevantoryum hakkında bilgi verilir. Burhan Bilbaşar, “Küçük Şampiyon”, C 1, S 23, 5 Nisan 1939, s.419-421; Deşen, “Küçük Yarışçılar, C 2, S 34, 22 Haziran 1939, s. 154, C 2, S 35, 29 Haziran 1939, s. 174-175; A. Öykümen, “Atlama Şampiyonu”, C 2, S 38, 20 Temmuz 1939, s. 226-228 gibi hikâyelerde çocuğu spor yapmaya teşvik ederler.

II. Dünya Savaşı arifesinde çıkan *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinde bir savaş tehlikesine karşı çocuğun nasıl kendisini koruyabileceğini anlatmak için de yayın yapılır. 1939 yılının Mayıs ve Haziran aylarında çıkan sayılarda gaz maskesi ve sığınaklar hakkında bilgi verilir. Özellikle hava saldırısına karşı korunma yolları açıklanır, pasif korunmanın altı çizilir: “*Cumhuriyet çocuğu! Sen bugün pasif korunma yollarını öğren, düşman uçaklarına göklerde silahınla karşı koymağı da yarın yiğit bir Türk askeri olduğun zaman öğrenirsin*” (4 Mayıs 1939: 9). II. Dünya Savaşı’nın 1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’yı işgaliyle başlamasının hemen ardından 1939 yılının Ekim ve Kasım aylarında yayımlanan 49., 50., 51. ve 52. sayılarda “Hava Tehlikesi” başlığı altında yayımlanan yazı dizisi de ilgi çekicidir. Türkiye’nin de karşı karşıya kalacağı olası bir savaş durumunda en büyük tehlikenin havadan geleceği, devletin hazırlıklı olmasının yanı sıra halkın da ne yapacağını bilmesinin önemi vurgulanır. Hava saldırılarında kullanılan bombalar, zehirli gazlar, boğucu gazlar hakkında bilgi verilir; zehirli ve boğucu gazların tesirleri ve korunma yolları anlatılır. 24 Ağustos 1939’da çıkan 43.sayıda İstanbul’da, 14 Eylül 1939’da çıkan 46.sayıda da Ankara’da hava saldırılarından korunmak için tatbikatlar yapıldığı ve Türkiye’ye yönelik bir saldırı durumunda bütün tedbirlerin alındığı duyurulur. Doğrudan bilgi vermeye yönelik yazıların dışında çocuğu savaş durumunda pasif korunmaya yönleltmek için hikâye türünden de yararlanılmıştır. A. Öykümen imzalı “Gaz Maskesi” isimli hikâye buna örnektir (12 Birinciteşrin 1939: 454-455). Derginin bu yayınları

yapmasından itibaren dünyayı 6 yıl boyunca cehenneme çevirecek olan II. Dünya Savaşı başlar. Savaşın daha başında, o tarihte henüz ilkökul öğrencisi olan çocukları hem sakinleştirip hem de onlara tehlike karşısında yapılması gerekenleri kavratmak üzere *Cumhuriyet Çocuğu* dergisinin son derece sorumluluk sahibi bir yayıncılık yaptığını söylemek gerekir.

III. İnsani Değer ve Davranışları Aşlayan Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisinde çocuğun kendisiyle barışık, dengeli, özgüvenli, iç huzuru olan, topluma uyumlu, insanlarla sağlıklı iletişim kurabilen, hem kendine hem de başkalarına saygı duyan bir birey olarak yetişebilmesi için insani değerler eğitimi de vermiştir. Sağlam bireylerin sağlam ve güçlü toplumlar oluşturacağı düşünüldüğünde insani değerler eğitiminin sadece bireysel değil toplumsal fayda açısından da önemi ortadadır. Derginin “Aile Bilgisi” ve “Sosyal Hayat Bilgileri” adlı sütunlarda çocuğa evde, okulda, sokakta, ulaşım vasıtalarında, alışveriş yaparken nasıl davranılması gerektiği anlatılır, özellikle saygı üzerinde durulur. Topluluk hâlinde yaşarken uyulması gereken kuralları pek çok sayısında madde madde sıralayan dergi hem Türk gelenek, göreneklerine, ahlaki değerlerine uygun hem de çağdaş medeniyetin gerektirdiği ölçüde nazik, hoşgörülü, duyarlı, saygılı, bencillikten sıyrılmış görgü sahibi bireylere şekil vermeye çalışır. Dergide insani değerler eğitimi öğüt içeren metinlerin yanı sıra iletiyi çocuğun çıkarabileceği hikâyelerle de verilmiştir.

Cumhuriyet Çocuğu dergisi insani değerler içinde en fazla karşılık beklemeden iyilik yapmak, iyi niyetli olmak, yalan söylemek-başkalarının mallarına el uzatmak-saygısız davranmak, kıskançlık, iftira atmak gibi kötü huyları terk etmek, yardımsever olmak üzerinde durmuştur. “İyi Kalpli Kaya”¹⁴ (29 Teşrinievvel 1938: 6-10), A.

¹⁴ Hikâyenin yazarı belirtilmemiştir.

Öykümen imzalı “Küçük Hırsız” (18 Sonkanun 1939: 192-193), “Arkadaş Sevgisi” (22 Haziran 1939: 147-148); Rakım Çalapala’ya ait “Hasta Var” (18 Sonkanun 1939: 200), “Otomobili Çiğneyen Adam” (25 Sonkanun 1939: 212-213), “Çift Yumurtlayan Tavuk” (8 Mart 1939: 332), “Kimseye Söyleme” (1 Haziran 1939: 86) “Karşılık” (28 Eylül 1939: 427); Burhan Bilbaşar’a ait “Kaldırım Mühendisi” (15 Şubat 1939: 277-278), “Altın Kalp” (22 Mart 1939: 379-381); Kemalettin Tuğcu’ya ait “Saat Hırsızı” (11 Mayıs 1939: 26) gibi hikâyeler bu iletileri işler. Dergi ısrarla çocukları kavga etmeden, birbirlerini kırmadan anlaşmanın yolunu bulmaları, verdikleri sözü tutmaları, başkasına zarar vermemeleri, yaramazlık ve tembellik etmemeleri gerektiği konusunda uyarır. Önemli olanın insanı toplum dışına itmek değil kazanmak olduğunun altı çizilerek kırmadan arkadaşı doğru yola sevk etmenin, uygun bir dille ikaz etmenin yolları öğretilir. Özellikle Burhan Bilbaşar’ın *Atatürk Çocukları* adlı oyunu bu açıdan çarpıcıdır.

Dergide çocuğa aşılana değerler arasında mücadele etmek, çalışmak, azmi elden bırakmamak da yer alır. Bu değeri aşılana metinlerden A. Öykümen imzalı “Kendi Kendisinin Çocukları Küçük Gazete Satıcısı” isimli hikâyeye dergideki yazarların kaynaklarını göstermek bakımından dikkat çekicidir. Hikâyede fakir bir ailenin çocuğu olan İsmet gazete satarak ailesine katkı yapmak ister. Ancak daha ilk iş gününde kabadayılık taslayan Efe Hasan onun elindeki gazeteleri çalıp kaçar. Gazeteci Burhan Bilbaşar yolda ağlarken rastladığı bu çocuktan etkilenir, ona güvenir. Biraz para vererek ertesi gün gazete alıp işine devam etmesi için destek olur. Aradan 9 ay geçtikten sonra ziyaret ettiği bir okulda İsmet’e rastlar. Burhan Bilbaşar onun hem başarılı bir öğrenci olduğunu hem de gazete satarak ailesinin geçimine destek verdiğini öğrenir. Çocuğun terbiyesine, sorumluluk sahibi oluşuna hayran olur. Hikâyeye, Mehmet Akif’in “Küfe” adlı şiirini çağrıştırmaktadır. Hikâyenin özellikle baş kısmı “Küfe”ye çok benzer. Derdini soran gazeteciye İsmet’in Turgut adlı arkadaşı “*Senin işin yok*

mu bay amca. Haydi yoluna git. Bizim derdimiz bize yetişiyor. Bir de senin merakını mı giderelim” (25 Sonkanun 1939: 218) cevabını verir. Bu cevap “Küfe”de okumak isterken babası öldüğü için ailesini geçindirmek zorunda kalan küçük Hasan’a öfkесinin sebebini soran şairin aldığı cevaba çok benzer: “*Sakallı yok mu işin? Git cehennem ol şuradan! Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?*” “Küfe”de Hasan’ın annesi “*Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi? Adamcağız sana, bak hâl dilince söylerken*” sözleriyle Hasan’a hatalı olduğunu anlatmaya çalışırken bu hikâyede Turgut’a saygısızca konuştuğunu bir arkadaşı fark ettirir: “*Neye öyle ters konuşuyorsun Turgut? Bay amca ne güzel soruyor.*” (25 Sonkanun 1939: 218). İsmet de Hasan da fakirdirler, okumak isterler ama çalışmak zorundadırlar. İki metinde de anlatıcı yazarlar çocuklar için üzürlüler, onlarla ikinci kez karşılaşır. Mehmet Akif, Hasan’ın sırtındaki küfeyle kötü kaderine teslim olduğuna tanıklık ederken A. Öykümen müstearını kullanan Burhan Bilbaşar, İsmet’in hem okuyup hem de çalıştığını öğrenir. Bu vesile ile *Cumhuriyet Çocuğu* dergisi eğitimin, okulun önemini de vurgulamış olur. A. Öykümen imzalı “Küfeci Çocuk” adlı hikâyede de okuma çağındayken çalışmak zorunda kalan kimsesiz bir küfeci çocuğun dramı anlatılır. Bu çocuk da İsmet gibi hem çalışıp hem de okumayı başarır. Dergideki hikâyelerde çalışmak zorunda olan çocukların aynı zamanda okumaktan vazgeçmemeleri dikkat çekicidir ve azmin zaferini yansıtır. Çalışan çocukların hayatlarından kesitler sunan bir edebî metin de Kemalettin Tuğcu’nun *Göçmenoğlu* isimli romanıdır. *Göçmenoğlu*’nda ailesini geçindirmek için çalışmak zorunda kalan, bu nedenle de okula devam edemeyen Tosun ve Balkan göçmeni Selim adlı çocukların hikâyesi de yer alır. Tosun gazete satar, Selim elektrikçi çırağıdır. Bu çocukların okula gitme imkânı olmaz ama romanın sonunda Selim iyi bir elektrikçi, Tosun da gazeteleri toptan alıp satıcılara dağıtan bir iş adamı olur.

Rakım Çalapala’nın “Para Dostları” (4 Sonkanun 1939: 157), “Talih Oyunları” (5 Nisan 1939: 412) gibi hikâyelerde tasarruflu olmak,

parayı boş yere harcamamak gerektiği üzerinde durulur. Tasarrufa teşvik amacıyla dergide kumbara ve banka reklamları da yer almaktadır. Öz güvenin önemi (Nimet Çalapala, “Çanta Saplari”, 22 Mart 1939: 372-373), insanlarla iyi iletişim görmek için öncelikle güler yüzlü olmak gerektiği (Rakım Çalapala, “Gülenle Somurtan”, 20 Nisan 1939: 452-453), insanları dış görünüşlerine göre değerlendirmemek (Kemalettin Tuğcu, “Acı Bir Ders”, 8 Haziran 1939: 115), batıl inançların boşluğu (Burhan Bilbaşar, “Tekinsiz Ev”, 8 Haziran 1939: 112-113; 15 Haziran 1939: 132-133) üzerinde durulan diğer konulardır.

IV. Dünyadaki Sosyal ve Siyasi Olaylarla İlgili Metinler

Cumhuriyet Çocuğu dergisi küçük okurlarının dünyada gelişen sosyal ve siyasi olaylar hakkında bilgi sahibi olmasını istemiştir. “Dünya Haberleri”, “Dünya Postası” sütunları ile çocuğun başka ülkelerdeki gündemi takip etmesi sağlanmıştır. Bu şekilde çocuğun henüz küresel iletişim araçlarının çok sınırlı olduğu bir dönemde başka ülkelerde yaşananlardan haberdar olması sağlanmıştır. Dünya haberleri içinde Şili’de meydana gelen deprem, ABD’deki soğuk hava, İspanya iç savaşı, Londra’da hayatı durduracak derecede etkili olan sis, Çin’deki ve Japonya’daki çocukların sefaleti, Çin-Japonya-İspanya’nın mücadelesi, Avrupa’daki karışıklıklar, yaklaşan dünya savaşı tehlikesi, Almanya-Rusya-İtalya-Fransa-İngiltere-Japonya gibi ülkelerin liderleri ile ilgili haberler yer almaktadır. Başka ülkelerdeki hayatların tanıtımı edebiyatla da desteklenmiştir. Örnek olarak Burhan Bilbaşar’a ait *Buzlar Ülkesi*’nde isimli tefrika hikâyede Norveçli Balıkçılar, *Buzlar Altı Ülkesi* isimli roman tefrikasında da kutuplar tanıtılmıştır.

Sonuç

İnsani, sosyal, fennî ve millî meseleler üzerinde durarak çocuğun pasif bir seyirci olarak değil hayatın içinde yetişmesini isteyen *Cumhuriyet Çocuğu* dergisi kültürel, asri ve millî bir şekillendirme

gayreti içinde yayın yapmıştır. Okuyucusuna çizdiği örnek Türk çocuğu profili iyi niyetli, yardımsever, dürüst, harama el uzatmayan, açık sözlü, mert, atak, aile bağları kuvvetli, gerektiğinde kendi ayakları üstünde durabilen, özgüven sahibi, problem çözme becerisine sahip, insana değer veren, sağlıklı iletişim kurabilen, dert dinleyen, dertlinin derdine deva olmaya çalışan, hakkını savunabilen, kendine ve başkalarına karşı saygılı, gayretli, azimli, mücadeleci, çalışkandır. Bu insani değerlere sahip olmanın yanı sıra ideal Türk çocuğunun milli aidiyeti güçlüdür. Milli aidiyeti güçlendirmek için Türklerin İslamiyet öncesindeki hayatlarından kesitler sunulduğu gibi Osmanlı Devleti'nin cihan hâkimiyeti ile de gurur duyulmasına yönelik metinler yayınlanmıştır. Tarihi ve Türklüğü ile gurur duyan, milli kimliği etrafında kenetlenmiş, Mustafa Kemal Atatürk'ün açtığı yolda, gösterdiği hedeflere doğru yürümeye hazır bir neslin inşasını temel amaç edinen dergi vatandaşlık eğitimi de vermiştir. İnsani değerlere sahip olarak, tarihi ve milli kimliğinden aldığı güçle geleceğe şekil verecek neslin evrensel kapılarını açık tutmak için yurt dışında yaşanan sosyal ve siyasi olaylardan haber vermiş, temel bilimler ve teknolojinin önemini kavratmaya yönelik yayınlar yapmıştır. İnsani ve sosyal duyarlılığa sahip; yaşadığı ülkenin kaynaklarını, ihtiyaçlarını bilen; ülkesinin dünyadaki yerini kestirebilen; başka kültür ve medeniyetleri tanıyan; kendi ülkesi ile başka ülkeler arasında karşılaştırma yapabilen; kültürün devamlılık gerektirdiğinin farkında ama devam ederken değişime ve gelişmeye açık ideal vatandaşlar yetiştirme misyonu ile hareket eden *Cumhuriyet Çocuğu* dergisi Türk çocuk süreli yayınları içinde özel bir yere sahiptir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (1992). *Atatürkçü düşünce, Atatürk ve eğitim*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Alim Baran, T. (2010). Atatürk'ün eğitim düşüncesi. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu Bildirileri* içinde (19-33. ss.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Altunbay, M. (2020, Eylül 23). Rakım Çalapala.
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/calapala-rakim>

Bağcı, M. (2020, Eylül 19). Kemal Bilbaşar.
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bilbasar-kemal>

Başgöz, İ. (2010). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de eğitimin genel görünümü. M. A. Parlak (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu Bildirileri* içinde (7-17. ss.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Cumhuriyet Çocuğu dergisi. 1. (29 Teşrinievvel 1938) ve 52. (26 İlkteşrin 1939) sayılar arası.

Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.

Ercilasun, A. B. (2020, Eylül 18). Tahsin Demiray.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/tahsin-demiray-28144yy.htm>

Ergün, M. (1997). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ocak Yayınları.

Koman, E. (2011). Çocuklarla birlikte başka bir medya. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk Hakları ve Medya Kitabı* içinde (305-314. ss.), Çocuk Vakfı Yayınları.

Kür, İ. (1991). *Türkiye’de süreli çocuk yayınları*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Okay, C. (1998), Meşrutiyet Dönemi çocuk dergilerinde milliyetçilik / millilik (1908-1918). *Türk Yurdu*, (136), 20.

Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. Kitabevi Yayınları.

Parlak, M. A. (Haz.) (2010). *Cumhuriyet Dönemi eğitim politikaları sempozyumu*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Özcan, A. (2020, Eylül 23). Lale Devri.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri>

Özdamar, N. (2020, Eylül 19). Cumhuriyet yılları ve incir.

<http://www.aydindenge.com.tr/yazi/naim-ozdamar/22/01/2016/cumhuriyet-yillari-ve-incir1>

TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2020, Eylül, 18). <https://sozluk.gov.tr/>

UNICEF (2020). Çocuk haklarına dair sözleşme.

<https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dairs%C3%B6zle%C5%9Fme>

Üstün, K. (2020, Eylül 23). Enver Behnan Şapolyo.

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sapolyo-enver-behnan>

Tuğluoğlu F. (2015). II. Meşrutiyet döneminde milliyetçi bir çocuk dergisi: Talebe Defteri (1913-1919). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (30), 99-139.

Yılmaz, E. (2017). Osmanlıcılıktan Türk milliyetçiliğine bir çocuk dergisi: Çocuk Dünyası (1913-1914)”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32(1), 209-232.

EXTENDED ABSTRACT

Cumhuriyet Çocuğu began its publication in honor of the fifteenth anniversary of the founding of the Republic of Turkey, on October 29th, 1938. The magazine was published regularly on weekly basis until its last issue on October 26th, 1939. The magazine has fifty-two issues in total. The first forty-six issues are twenty pages long, the forty-seventh and forty-eighth issues are sixteen pages long, the last four are fifteenth pages long. The reduction of the pages is due to the paper scarcity at the beginning of the World War II. In its forty-ninth issue, it was announced that the magazine would have had new columns but the magazine was discontinued in its fifty-second issue.

The motto of the journal is “To be beneficial to the children the great Turkish nation”. It aims to improve literacy and making sure the children have essential knowledge in various fields such as science, technology, art, and culture. According to the journal, it is a national ideal to publish magazines with pedagogic aims. The addresses of the children who received gifts from the magazine show that the magazine reached the four corners of the country and to Cyprus. Considering the cost of delivery in Turkey in 1938-1939, it can be said that the publishers were idealist indeed.

In the magazine, there are many articles about nature, history, geography, science, social and cultural life in Turkey and in the world, serialized novels, short stories, plays, comics, tales, poetry, riddles. In its cadre of authors, there are names such as Burhan Bilbaşar, Rakım Çalapala, Nimet Çalapala, Kemalettin Tuğcu, Enver Behnan Şapolyo, A. Öykümen, S. Deşen, C. Ç. Öğretmeni. The most renowned ones among this posse are Rakım Çalapala and Burhan Bilbaşar. Even though its cadre of authors was rather small, Cumhuriyet Çocuğu was able to address to its readers with fairly good content. In every issue of the magazine, there are clean and well-dressed healthy children in their homes, schools, streets, and vacation. Turkish flag and Atatürk are also present on the covers of the magazine. The magazine also made use of riddles to guide children.

One of the foremost features of the magazine is that its readers, children, had a say in its content. Giving children a vote while deciding the content was something brand new in an era that children’s rights were not a major issue in the world and pedagogy was still in its beginning phase in Turkey. The magazine, which was published between 1938 and 1939, takes note of children’s participation to the process. This resembles a parallelism with the democratic inclinations of the founding fathers of the Republic of Turkey. Considering this feature, it can be said that one of the missions of

the magazine was to introduce democratic culture to the children and fostering freedom of thought on the axis of the child, family, society and nation.

The magazine emphasizes humanitarian, social, scientific matters thus, wants to raise children not as passive observers but as active individuals in life. The magazine intends to make sure children have some characteristics such as honesty, altruism, integrity, open-mindedness, strong family ties, self-sufficiency, courage, problem-solving, self-esteem, social activism, productivity, respect. Besides these universal values, the ideal Turkish children would also have a strong national identity. The passages about pre-Islamic Turkic history, as well as those from the Ottoman Empire era were published in the magazine. It was aimed with this to instill national pride in children, who would be future decision-makers of the republic.

Cumhuriyet Çocuğu magazine has a special place among the early republican era publication. This magazine, demonstrates the ideal child notion of the early republic. This ideal child would be both universal in sense of values and virtues and national in sense of nationalism and patriotism. This child would be intelligent, wise, and have the knowledge and courage to strive for Mustafa Kemal Atatürk's ideals.